10.33124/hsuf.2020.12.09

Ірина Радченко

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ-ВЕБІНАР «ПАМ'ЯТАЮЧИ МИНУЛЕ: НАПИСАННЯ НАУКОВИХ РОБІТ ТА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В НАШІ ДНІ»

7 грудня 2020 р. відбулась Міжнародна конференція-вебінар «Пам'ятаючи минуле: написання наукових робіт та викладання історії Голокосту в наші дні». Почесний захід було організовано Ініціативою бібліотеки П. А. Левіна на чолі з Оленою Медведевою, дослідницею з Вільного університету Берліна, а також Університетами Індіани, Брауна, Музеєм «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» та Українським інститутом вивчення Голокосту «Ткума» в рамках спільного проекту з Яд Вашем — «Вивчення Голокосту в Україні для формування атмосфери толерантності». Вебінар було присвячено пам'яті видатного науковця, друга та партнера Інституту «Ткума» і Музею, професора Пола Левіна.

Професор Пол Левін (1956–2019) був американо-шведським дослідником історії Голокосту та геноциду, асоційованим професором з Голокосту та сучасної історії європейської політики. Він був співзасновником центру Х'юго Валентайна з дослідження Голокосту та геноциду при Уппсальському університеті (Швеція), автором великої кількості публікацій з історії та пам'яті про Голокост. Після отримання докторського ступеня у 1996 р. з монографією «Від байдужості до активізму: шведська дипломатія та Голокост, 1938–1944 рр.», проф. П. Левін презентував свою працю в Уппсалі. Його основною справою було написання та викладання історії Голокосту. Під час роботи над книгою «Рауль Валленберг та шведська дипломатія у Будапешті в 1944–1945 рр.» дослідник зруйнував деякі стійкі міфи довкола шведського героя, що навіть зробило його менш популярним у публічному просторі Швеції.

Науковий захід зібрав відомих фахівців з теми Голокосту та студій пам'яті, які пропонували власне бачення окремих аспектів історії, пам'яті про трагедію єврейського народу. Модератором заходу виступив *Гюнтер Джікелі*, асоційований професор Ерні Б. Розенфельда, Інституту з вивчення сучасного антисемітизму, Університет Індіани.

На обговорення лекторам були запропоновані кілька питань, які фактично слугували двома панелями конференції: 1) Як можна дати

раду тому факту, що зменшується не лише кількість очевидців Голокосту, але й водночас фахівців, які працювали в безпосередньому контакті з очевидцями. Як можна зберегти їхнє розуміння та глибокі знання про страшну трагедію? 2) Яким був Ваш особистий досвід роботи з проф. П. Левіном? Якими були його сподівання на збереження значущої пам'яті та передачі знань про Голокост?

На початку конференції учасники та глядачі мали змогу ознайомитися із науковим шляхом проф. П. Левіна: відеоролик, зроблений співробітниками Ініціативи бібліотеки П. Левіна, продемонстрував окремі епізоди біографії науковця, переважно пов'язані з його дослідженнями з тем Голокосту та геноциду.

Із вітальним словом виступила *Олена Медведева*. У своїй промові дослідниця підкреслила особливе значення та роль проф. П. Левіна у вивченні теми, його зацікавленості в передачі здобутих знань та досвіду до публічної площини. Окрему увагу лекторка присвятила переліку тих установ та інституцій по всьому світу, які надавали підтримку та плідно співпрацювали з проф. П. Левіном у справі донесення знання про геноцид євреїв. З-поміж таких наукових установ пролунали назви Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» й Інституту «Ткума», з якими шведський дослідник підтримував тривалу та успішну співпрацю.

Варто зазначити, що проф. П. Левін був одним із авторів (разом зі С. Брухфельдом) видання «Перекажіть про це дітям вашим...: книга про Голокост в Європі 1933–1945». Під час візиту вченого до Дніпра у 2013 р. виникла ідея зробити саме український варіант цього навчального посібника. Так, у 2018 р. була видана українська версія книги з додатковими розділами, присвяченими історії єврейського народу та трагедії Голокосту на теренах України, автором яких був д-р І. Щупак, директор Інституту «Ткума» і Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні», а також Заслужений працівник освіти України.

Професор студій з англійської мови та юдаїки, директор Інституту вивчення сучасного антисемітизму, Університет Індіани (США) *Елвін Розенфельд* у своїй доповіді «Письменники як очевидці: доля пам'яті про Голокост» розглянув постаті відомих письменників та свідків Голокосту — Х. Каплана, Е. Візеля, П. Леві та І. Кертеша крізь призму нацистського геноциду. Хоча його виступ мав здебільшого літературний характер, проте автор зробив акцент на моральних вимірах свідчень про Голокост саме в історичному контексті. Проф. Е. Розенфельд підкреслив «фундаментальну роль» згаданих письменників,

спогади яких дозволяють зрозуміти трагічні долі мільйонів жертв геноциду. За його словами, «дослідження подій минулого, яке пережили вони, сприяє нашій трансформації на “свідків свідків” (witnesses for the witnesses) численних нищень євреїв Європи».

Заслужений професор європейської історії Дж. П. Біркелунда при Університеті Брауна (США) *Омер Бартов* у виступі «Погляд знизу, погляд зсередини: Голокост як історія від першої особи» зупинився на певних проблемах сприйняття Голокосту через долю окремих груп осіб: жертви—кати—байстендерс. Дослідник розповів про переваги та обмеження вивчення Голокосту в міру того, як він відбувався на місцевому рівні, і як про це розповідали його очевидці. Проф. О. Бартов зосередив увагу, зокрема на ключових питаннях, які є актуальними для сучасних дослідників: яким чином ми можемо навчитися сприймати надзвичайне насильство крізь цю призму, яка проходить повз нас при реконструкції його «великого» оповідання — геноциду європейського єврейства? Як цей метод допомагає у викладанні історії Голокосту та у зв'язку з іншими прикладами геноциду та масового насильства?

Друга половина вебінару була присвячена безпосередньо особистості проф. П. Левіна. Керівниця наукового відділу Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума» *Ірина Радченко* присвятила свій виступ викликам, з якими стикалися співробітники Інституту «Ткума» працюючи над виданням української версії книги «Перекажіть про це дітям вашим...: книга про Голокост в Європі 1933–1945», зупинившись окремо на проблемах викладання теми Голокосту в середніх навчальних закладах України. Лекторка підкреслила значущість україномовного видання та його затребуваність сучасними українськими освітянами, про що свідчить зокрема й отримання грифу від Міністерства освіти і науки України на використання цього посібника в українських навчальних закладах.

Особливо цікавим доповненням був виступ докторанта факультету історії наук та понять Уппсальського університету співавтора книги «Перекажіть про це дітям вашим...: книга про Голокост в Європі 1933–1945» *Стефана Брухфельда*, який розповідав про особливості роботи саме над першим, шведськомовним виданням, опублікованим у 1998 р. за ініціативою тодішнього прем'єр-міністра Швеції Йорана Перссона. Тоді була розпочата загальнонаціональна інформаційна кампанія з історії Голокосту «Жива історія», центральною частиною якої було видання вищезазначеної книги. Наразі це видання опубліковано багатьма мовами в різних країнах світу, і містить

регіональний сюжет про геноцид європейського єврейства в певній державі.

Наприкінці лектори в стислих рефлексіях окреслили подальші перспективи вивчення теми Голокосту, зокрема її викладання в навчальних закладах. Проф. Е. Розенфельд зазначив, що незважаючи на численні факти Голокосту, «є певний спротив засвоєнню знань та значний пласт дезінформації щодо геноциду євреїв», про що свідчать дані соціологічних опитувань у різних країнах світу та «істотне поширення антисемітизму у світі». Цю думку підтримав і проф. О. Бартов, зазначивши, що молоде покоління сьогодення «живе в оточенні жорстокості, агресії» та «наростаючій ерозії демократії», що, своєю чергою, «гальмує процес передачі знань до наступних генерацій».

Глядачі мали можливість поставити питання у чаті під час заходу та отримати відповідь від спікерів. Серед отриманих були різнопланові запитання, як-то: «Як зберегти знання та розуміння теми Голокосту через зменшення кількості вчених, які безпосередньо працювали зі свідками трагедії?»; «Чи були турецькі євреї жертвами Голокосту?»; «Яким чином книга “Перекажіть про це дітям вашим...: книга про Голокост в Європі 1933–1945” збільшить інтерес читачської аудиторії до подій Голокосту та виробленню політики пам'яті про нього?» тощо.

Завдяки можливості ре-стріму заходу на Youtube-каналі Інституту «Ткума», українські науковці, освітяни та всі, хто цікавиться тематикою Голокосту, мали змогу доєднатися до заходу та взяти участь в обговоренні важливої теми.

Загалом міжнародна конференція у форматі вебінару стала важливою подією в науковому житті та свідченням зусиль науковців з різних країн у передачі знань про наймасштабніший геноцид в історії людства наступним поколінням.